

Projekt

27 stycznia 2025 r.

Ustawa

z dnia

o państwowej kompensacie dla ofiar umyślnych czynów zabronionych popełnionych z użyciem przemocy

Rozdział 1

Przepisy ogólne

Art. 1. Ustawa określa:

- 1) zasady i tryb przyznawania państwowej kompensaty dla ofiar umyślnych czynów zabronionych popełnionych z użyciem przemocy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej osobom mającym miejsce zamieszkania lub pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zwanej dalej „kompensatą”, oraz
- 2) warunki współpracy organów Rzeczypospolitej Polskiej z innymi organami państw członkowskich Unii Europejskiej wyznaczonymi na podstawie dyrektywy Rady 2004/80/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. *odnoszącej się do kompensaty dla ofiar przestępstw* (Dz. Urz. UE L 261 z 6.08.2004 r., s. 15), zwanej dalej „dyrektywą 2004/80/WE”, w sprawach dostępu do kompensaty.

Art. 2. Użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) czyn zabroniony – umyślny czyn zabroniony popełniony z użyciem przemocy, w wyniku którego ofiara poniosła uszczerbek na życiu lub zdrowiu, niezależnie od jego charakteru czy rozmiaru;
- 2) ofiara bezpośrednia – osoba fizyczna, która wskutek czynu zabronionego:
 - a) poniosła śmierć,
 - b) doznała fizycznego lub psychicznego uszczerbku na zdrowiu;
- 3) ofiara pośrednia – małżonek lub osoba pozostająca z ofiarą bezpośrednią we wspólnym pożyciu, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia, nieprzysposobione dzieci osoby pozostającej we wspólnym pożyciu z ofiarą bezpośrednią będące na utrzymaniu ofiary bezpośredniej;

- 4) ofiara małoletnia – ofiara bezpośrednia bądź pośrednia, która w dniu popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 18 roku życia;
- 5) osoba uprawniona – ofiara bezpośrednia lub ofiara pośrednia, w tym ofiara małoletnia;
- 6) przemoc – umyślne działanie powodujące uszczerbek na życiu lub zdrowiu oraz naruszające prawa ofiary bezpośredniej, w szczególności:
 - a) narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia,
 - b) naruszające jej nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
 - c) ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej,
 - d) istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej;
- 7) kompensata podstawowa – świadczenie finansowe przyznawane osobie uprawnionej na pokrycie utraconych środków oraz kosztów, o których mowa w art. 4, w związku z uszczerbkiem wywołanym czynem zabronionym, po prawomocnym zakończeniu postępowania karnego;
- 8) kompensata wstępna – świadczenie finansowe przyznawane niezwłocznie osobie uprawnionej, przeznaczone na pokrycie utraconych środków oraz bieżących, uprawdopodobnionych, niezbędnych wydatków, o których mowa w art. 4;
- 9) kompensata uzupełniająca – świadczenie finansowe przyznawane osobie uprawnionej w sytuacji, gdy utracone środki oraz koszty, o których mowa w art. 4, bądź uszczerbek wywołany czynem zabronionym, zwiększyły się po wydaniu ostatecznej decyzji w sprawie o przyznanie kompensaty wstępnej lub podstawowej;
- 10) organ orzekający – właściwy starosta.

Rozdział 2

Zasady przyznawania kompensaty

Art. 3.

1. Kompensatę może uzyskać osoba uprawniona.
2. Uprawnioną do otrzymania kompensaty w związku ze skutkami danego czynu zabronionego może być więcej niż jedna osoba.

Art. 4. Kompensata może być przyznana:

- 1) za utracone zarobki lub inne środki utrzymania;
- 2) na pokrycie kosztów związanych z:
 - a) opieką zdrowotną, w szczególności opieką lekarską, psychologiczną, instytucjonalną, leczeniem stomatologicznym, środkami profilaktycznego utrzymania zdrowia;
 - b) opieką ortopedyczną, w szczególności kosztami protez, dostosowania pojazdów i przedmiotów codziennego użytku do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;

- c) rehabilitacją i fizjoterapią, w tym zakwaterowaniem w zakładach opieki zdrowotnej służących rehabilitacji;
- d) przekwalifikowaniem zawodowym, w tym szkoleniami zawodowymi, jeżeli z powodu przestępstwa lub jego skutków dalsze wykonywanie zawodu przez ofiarę bezpośrednią określoną w art. 2 pkt 2 lit. b jest niemożliwe;
- e) pogrzebem;
- f) podróżą, poniesionymi w związku z działaniami, o których mowa w lit. a – d;

- jeżeli pozostają w bezpośrednim związku ze skutkami czynu zabronionego.

Art. 5. Kompensatę przyznaje się, jeżeli czyn zabroniony popełniono na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a w jego wyniku uszczerbek poniosła ofiara mająca miejsce zamieszkania lub pobytu na tym terytorium.

Art. 6.

1. Kompensatę przyznaje się w wysokości, w jakiej ofiara nie może uzyskać odszkodowania od sprawcy lub sprawców czynu zabronionego lub świadczenia z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia lub ze środków pomocy społecznej, niezależnie od tego czy sprawca lub sprawcy czynu zabronionego zostali ustaleni.

2. Kompensatą nie pokrywa się utraconych środków i kosztów, o których mowa w art. 4, jeżeli mogą być one pokryte na zasadach określonych w przepisach odrębnych, chyba że otrzymanie tych świadczeń jest niemożliwe lub napotyka znaczne trudności

3. Ograniczenia z ust. 1 i 2 nie dotyczą przyznawania kompensaty wstępnej.

4. Kompensatą nie pokrywa się utraconych środków i kosztów, o których mowa w art. 4, w zakresie w jakim byłoby to sprzeczne z interesem społecznym.

Art. 7.

1. Wysokość przyznanej kompensaty nie może przekroczyć w odniesieniu do:

1) kompensaty podstawowej:

a) trzydziestokrotności minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującego w dniu wydania decyzji, zwanego dalej „minimalnym wynagrodzeniem”, pomniejszonej o wysokość kompensaty wstępnej, jeżeli została przyznana;

b) sześćdziesięciokrotności minimalnego wynagrodzenia jeżeli ofiarą jest małoletni lub czyn zabroniony został popełniony ze szczególnym okrucieństwem, pomniejszonej o wysokość kompensaty wstępnej, jeżeli została przyznana;

2) kompensaty wstępnej - trzydziestokrotności minimalnego wynagrodzenia;

3) kompensaty uzupełniającej – wysokości kompensaty podstawowej.

2. Kompensata przyznawana jest na podstawie udokumentowanych przez osobę uprawnioną skutków popełnionego czynu zabronionego, o których mowa w art. 4 oraz rodzaju uszczerbku wywołanego czynem zabronionym.

3. Przy przyznawaniu kompensaty należy brać pod uwagę współmierność wysokości kompensaty do skutków czynu zabronionego, w szczególności mając na względzie stopień uszczerbku na zdrowiu.

4. Kompensata w zakresie uszczerbku wywołanego czynem zabronionym może wynieść w przypadku:

- 1) śmierci ofiary albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, o którym mowa w art. 156 Kodeksu karnego – do 100% kwoty kompensaty podstawowej;
- 2) średniego uszczerbku na zdrowiu, o którym mowa w art. 157 § 1 Kodeksu karnego – do 70% kwoty kompensaty podstawowej;
- 3) lekkiego uszczerbku na zdrowiu, o którym mowa w art. 157 § 2 Kodeksu karnego – do 50% kwoty kompensaty podstawowej;
- 4) lekkiego uszkodzenia ciała lub spowodowania rozstroju zdrowia - do 30% kwoty kompensaty podstawowej.

5. Jeżeli organ orzekający stwierdzi, że udowodnienie wysokości żądania, jest niemożliwe lub nadmiernie utrudnione, a przemawia za tym interes społeczny lub słuszny interes strony, może w ramach kwot, o których mowa w ust. 1, przyznać kompensatę według swojej oceny, opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy.

6. Kompensata w części dotyczącej uszczerbku na zdrowiu przyznawana jest z uwzględnieniem stawek określonych w rozporządzeniu, o którym mowa w ust. 7.

7. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy i ubezpieczeń społecznych określi, w drodze rozporządzenia, kryteria wysokości kompensaty z tytułu poniesionego uszczerbku na zdrowiu.

Art. 8.

1. Kompensata wstępna może być przyznana, jeżeli uprawdopodobniono popełnienie czynu zabronionego, o którym mowa w art. 2 pkt 1.

2. Kompensata wstępna przyznawana jest na podstawie udokumentowanych lub uprawdopodobnionych przez osobę uprawnioną utraconych środków oraz bieżących, niezbędnych wydatków, o których mowa w art. 4.

3. Do postępowania w sprawie o przyznanie kompensaty wstępnej przepis art. 7 ust. 5 stosuje się odpowiednio.

Art. 9. Kompensaty nie przyznaje się gdy:

- 1) czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia;
- 2) czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego;
- 3) wniosek o przyznanie kompensaty wniosła osoba nieuprawniona.

Rozdział 3

Tryb przyznawania kompensaty

Art. 10.

1. Organem orzekającym w sprawach kompensaty jest starosta właściwy ze względu na miejsce zamieszkania lub pobytu osoby uprawnionej.

2. W postępowaniu przed organem orzekającym w zakresie nieuregulowanym w niniejszej ustawie stosuje się przepisy ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego.

3. Do postępowania w sprawie o przyznanie kompensaty wstępnej stosuje się przepisy działu II rozdziału 14 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego.

4. Do postępowania w sprawie o przyznanie kompensaty wstępnej nie stosuje się przepisów działu II rozdziału 8a ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego.

5. Od decyzji organu orzekającego w sprawach kompensaty służy odwołanie do samorządowego kolegium odwoławczego jako organu wyższego stopnia.

6. Prowadzenie postępowań w sprawach kompensaty i wypłata kompensat stanowią zadania zleczone z zakresu administracji rządowej realizowane przez powiat ze środków budżetu Państwa.

Art. 11.

1. Kompensatę przyznaje się na wniosek osoby uprawnionej lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze.

2. Wniosek o kompensatę składa się w terminie 3 lat od dnia ujawnienia skutków czynu zabronionego, nie później jednak niż w terminie 5 lat od dnia popełnienia tego czynu, pod rygorem wygaśnięcia uprawnienia do żądania kompensaty.

3. Wniosek o przyznanie kompensaty uzupełniającej może być złożony nie później niż w ciągu roku od doręczenia ostatecznej decyzji w przedmiocie kompensaty podstawowej.

4. Od wniosku o kompensatę nie pobiera się opłaty.

5. Jeżeli udzielenie pełnomocnictwa jest niemożliwe lub nadmiernie utrudnione ze względu na stan zdrowia ofiary bezpośredniej, postępowanie o przyznanie kompensaty wstępnej może być wszczęte z urzędu, w następstwie wniosku członka najbliższej rodziny lub domownika ofiary

bezpośredniej, będącego jej opiekunem. W takim przypadku art. 61 § 2 zdanie drugie Kodeksu postępowania administracyjnego nie stosuje się. We wniosku należy wykazać okoliczności uzasadniające brak możliwości przedstawienia pełnomocnictwa oraz sprawowanie opieki nad ofiarą bezpośrednią. Art. 33 § 4 Kodeksu postępowania administracyjnego stosuje się odpowiednio.

Art. 12.

1. Wniosek o kompensatę zawiera:

- 1) imię, nazwisko oraz adres miejsca zamieszkania i adres do korespondencji ofiary bezpośredniej, a w przypadku gdy ofiara poniosła śmierć – jej ostatni adres zamieszkania;
- 2) imię, nazwisko oraz adres wnioskodawcy, jeżeli nie jest ofiarą bezpośrednią;
- 3) numer identyfikacyjny PESEL ofiary bezpośredniej, także tej, która poniosła śmierć, jeżeli go posiadała;
- 4) wskazanie daty i miejsca popełnienia czynu zabronionego stanowiącego podstawę ubiegania się o kompensatę i jego zwięzły opis, z podaniem skutków;
- 5) informacje o rodzaju i wysokości poniesionych przez osobę uprawnioną kosztów oraz utraconych zarobków lub innych środków utrzymania, a w przypadku kompensaty wstępnej także o koniecznych do poniesienia niezbędnych, bieżących wydatkach, o których mowa w art. 4
- 6) oświadczenie osoby uprawnionej, złożone pod rygorem odpowiedzialności karnej, o nieuzyskaniu odszkodowania lub świadczenia ze źródeł lub tytułów, o których mowa w art. 5;
- 7) uprzedzenie o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia, o którym mowa w pkt 5 oraz w ust. 3;
- 8) oświadczenie osoby uprawnionej o numerze rachunku bankowego do wypłaty kompensaty w przypadku jej przyznania.

2. Do wniosku o kompensatę należy dołączyć dokument potwierdzenia przyjęcia przez właściwy organ zawiadomienia o popełnieniu czynu zabronionego, kopie orzeczeń wydanych w postępowaniu karnym, zaświadczeń lekarskich lub opinii biegłych oraz inne dokumenty potwierdzające informacje zawarte we wniosku.

3. Do wniosku dołącza się, odpowiednio do okoliczności, dokumenty potwierdzające fakt pozostawania ofiarą pośrednią lub pełnomocnictwo albo wskazujące na wystąpienie okoliczności, o których mowa w art. 11 ust. 5

4. W szczególnie uzasadnionych przypadkach wniosek o kompensatę nie musi być złożony na formularzu, o którym mowa w ust. 5, ale powinien zawierać informacje, o których mowa w ust. 1-3.

5. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wzór formularza wniosku o przyznanie kompensaty wstępnej, podstawowej i uzupełniającej, uwzględniając potrzebę zgromadzenia dostatecznych danych umożliwiających przyznanie kompensaty.

Art. 13.

1. Kompensata podstawowa i uzupełniająca wypłacana jest w terminie 30 dni od dnia, w którym decyzja o przyznaniu kompensaty stała się ostateczna.
2. Kompensata wstępna jest wypłacana w terminie 7 dni od dnia wydania decyzji o jej przyznaniu.
3. Do decyzji o przyznaniu kompensaty przepis art. 130 § 4 Kodeksu postępowania administracyjnego stosuje się odpowiednio.

Rozdział 4.

Zwrot nienależnie pobranej kompensaty

Art. 14.

1. Osoba, która pobrała nienależnie kompensatę, jest obowiązana do jej zwrotu.
2. Pobranie nienależnie kompensaty wystąpi gdy:
 - 1) kompensatę uzyskano na podstawie przedstawionych nieprawdziwych informacji;
 - 2) ofiara uzyskała odszkodowanie od sprawcy lub sprawców czynu zabronionego lub świadczenie z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia lub ze środków pomocy społecznej, stosownie do jego wysokości, z wyłączeniem kompensaty wstępnej;
 - 3) ujawniono okoliczności wskazane w art. 9.
3. Decyzja o ustaleniu i zwrocie nienależnie pobranej kompensaty wydawana jest z urzędu przez organ orzekający.
4. Decyzja o ustaleniu i zwrocie nienależnie pobranej kompensaty nie jest wydawana, jeżeli od dnia, w którym decyzja o przyznaniu kompensaty stała się ostateczna upłynęło więcej niż 10 lat.
5. Od kwoty nienależnie pobranej kompensaty naliczane są odsetki ustawowe za opóźnienie.
6. Należności z tytułu nienależnie pobranej kompensaty ulegają przedawnieniu z upływem 3 lat, licząc od dnia, w którym decyzja o ustaleniu i zwrocie nienależnie pobranej kompensaty stała się ostateczna.
7. Bieg przedawnienia przerywa:
 - 1) odroczenie terminu płatności należności;
 - 2) rozłożenie spłaty należności na raty;
 - 3) zastosowanie środka egzekucyjnego, o którym dłużnik został powiadomiony- przy czym po przerwaniu biegu terminu przedawnienia biegnie on na nowo odpowiednio od dnia następującego po dniu odroczenia terminu płatności należności, rozłożenia spłaty należności na raty lub zastosowania środka egzekucyjnego, o którym dłużnik został powiadomiony.
8. Nienależnie pobrana kompensata podlega egzekucji w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

9. Kwota nienależnie pobranej kompensaty podlega zwrotowi łącznie z odsetkami ustawowymi za opóźnienie, na rachunek bankowy wskazany przez organ orzekający. Odsetki są naliczane od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu wypłaty kompensaty do dnia jej spłaty.

10. Organ orzekający, który wydał decyzję w sprawie nienależnie pobranej kompensaty, może umorzyć, w drodze decyzji, kwotę nienależnie pobranej kompensaty łącznie z odsetkami w całości lub w części, odroczyć termin jej płatności albo rozłożyć ją na raty, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności dotyczące sytuacji życiowej strony.

11. W przypadku śmierci osoby, która pobrała nienależnie kompensatę, należności, o których mowa w ust. 2 i 9, wygasają.

Art. 15. W przypadku, w którym domaganie się od sprawcy zwrotu udzielonej kompensaty mogłoby negatywnie oddziaływać na jej rodzinę można odstąpić od wydania decyzji w sprawie ustalenia i zwrotu nienależnie pobranej kompensaty.

Rozdział 5

Regres Skarbu Państwa

Art. 16.

1. W razie przyznania kompensaty Skarb Państwa ma roszczenie zwrotne do sprawcy lub sprawców czynu zabronionego.
2. Sprawcy, o których mowa w ust. 1, ponoszą odpowiedzialność solidarną z tytułu roszczenia zwrotnego na rzecz Skarbu Państwa.
3. Powództwo dotyczące roszczenia, o którym mowa w ust. 1, wytacza w postępowaniu cywilnym prokurator.

Rozdział 6

Współpraca organów pomocniczych i organów orzekających w Rzeczypospolitej Polskiej z organami pomocniczymi i organami orzekającymi w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej

Art. 17.

1. W przypadku gdy czyn zabroniony został popełniony w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, wniosek o przyznanie kompensaty, wraz z niezbędną dokumentacją, składa się do organu orzekającego właściwego ze względu na miejsce stałego pobytu wnioskodawcy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bądź do Ministra Sprawiedliwości, zwanych dalej „organami pomocniczymi”.
2. Organ orzekający przekazuje niezwłocznie wniosek o przyznanie kompensaty, wraz z niezbędną dokumentacją, do Ministra Sprawiedliwości.

3. Minister Sprawiedliwości niezwłocznie przekazuje wniosek o przyznanie kompensaty, wraz z niezbędną dokumentacją, właściwemu organowi orzekającemu w państwie członkowskim Unii Europejskiej wskazanym we wniosku jako miejsce popełnienia czynu zabronionego.

4. Organy pomocnicze udzielają ofierze ubiegającej się o przyznanie kompensaty w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej niezbędnych informacji w zakresie możliwości i warunków ubiegania się o kompensatę przyznawaną przez organy orzekające w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej, gdy czyn zabroniony został popełniony na terytorium tych państw, udostępniają odpowiedni wzór formularza wniosku oraz udzielają ogólnej pomocy i informacji co do sposobu wypełnienia wniosku.

5. Organy pomocnicze nie dokonują oceny zasadności wniosków.

Art. 18.

1. Organy pomocnicze, na wniosek organów orzekających w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej:

1) przekazują tym organom, w porozumieniu z ofiarami, które wystąpiły z wnioskiem o kompensatę, uzupełniające informacje, załączając listę dodatkowych dokumentów;

2) przesłuchują, osoby wskazane przez organy orzekające i przekazują niezwłocznie tym organom protokoły z przesłuchań;

3) mogą umożliwić organowi orzekającemu przesłuchanie osoby wskazanej przez ten organ, przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość.

2. Przekazywanie dokumentów między organem orzekającym w Rzeczypospolitej Polskiej a organem orzekającym innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej może następować za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości.

Art. 19. Koszty czynności, w szczególności tłumaczeń dokumentów przekazywanych do organów orzekających w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej, dokonywanych przez organy pomocnicze w Rzeczypospolitej Polskiej, obciążają Skarb Państwa.

Art. 20.

1. Organ orzekający w Rzeczypospolitej Polskiej po otrzymaniu wniosku od organu pomocniczego w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej niezwłocznie przekazuje temu organowi i ofierze, która z wnioskiem wystąpiła, potwierdzenie otrzymania wniosku, informacje o organie orzekającym właściwym do rozpoznania wniosku i o sygnaturze akt oraz, w miarę możliwości, informację o przybliżonym terminie zakończenia postępowania w przedmiocie kompensaty.

2. Informacje, o których mowa w ust. 1, mogą być przekazywane za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości.

Art. 21.

1. Organ orzekający w Rzeczypospolitej Polskiej może występować do organu pomocniczego w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej o:

- 1) przekazanie uzupełniających informacji niezbędnych do rozpoznania wniosku;
- 2) przesłuchanie, zgodnie z prawem innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, wskazanych osób i przekazanie protokołów przesłuchań;
- 3) zapewnienie niezbędnej pomocy przy przesłuchaniu osoby wskazanej przez organ orzekający przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość.

2. Wnioski, o których mowa w ust. 1, mogą być przekazywane za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości.

Art. 22. Przesłuchanie, o którym mowa w art. 17 ust. 1 pkt 3 i w art. 20 pkt 3, może zostać przeprowadzone wyłącznie za zgodą osoby przesłuchiwanej. W stosunku do osoby przesłuchiwanej nie stosuje się środków przymusu.

Art. 23.

1. Organ orzekający w Rzeczypospolitej Polskiej przekazuje odpis orzeczenia w przedmiocie kompensaty organowi pomocniczemu w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej i ofiarom, które wystąpiły z wnioskiem o kompensatę, wykorzystując w tym celu właściwy formularz opracowany przez Komisję Europejską.

2. Przekazanie odpisu, o którym mowa w ust. 1, może nastąpić za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości.

Art. 24.

1. Organy pomocnicze i organy orzekające w Rzeczypospolitej Polskiej przekazują organom pomocniczym i organom orzekającym w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej korespondencję dotyczącą kompensaty w języku urzędowym tego państwa lub w innym języku wskazanym przez to państwo, z zastrzeżeniem ust. 3.

2. Organy pomocnicze i organy orzekające w Rzeczypospolitej Polskiej przyjmują od organów pomocniczych i organów orzekających w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej korespondencję w języku polskim i angielskim, z zastrzeżeniem ust. 3.

3. Protokoły z przesłuchań przeprowadzonych przez organ pomocniczy oraz orzeczenia wydane przez organy orzekające w przedmiocie kompensaty przyjmuje się i przekazuje w języku urzędowym państwa, w którym zostały one sporządzone.

Rozdział 7

Przepisy przejściowe i końcowe

Art. 25. Sprawy dotyczące przyznania państwowej kompensaty przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych, o której mowa w ustawie z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych (Dz.U. z 2026 r. poz. 325) wszczęte i nie zakończone do czasu wejścia w życie niniejszej ustawy są rozpatrywane na podstawie przepisów dotychczasowych.

Art. 26. Traci moc ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych (Dz.U. z 2026 r. poz. 325).

Art. 27. Ustawa wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia jej ogłoszenia.

UZASADNIENIE

Kompensata państwowa powinna stanowić istotny i kluczowy element systemu pomocy i wspierania ofiarom przestępstw. Powinna być tak unormowana, aby ofiara przestępstwa mogła uzyskać pomoc finansową na potrzebne wsparcie. Szczególnie istotna dla ofiar jest pomoc doraźna, interwencyjna ze strony państwa bezpośrednio po popełnieniu czynu zabronionego. Wystąpienie z wnioskiem o kompensatę nie może być uzależnione od zakończenia postępowania karnego ani od dochodzenia odszkodowania od sprawcy. Sprawca nie musi zostać zidentyfikowany ani skazany. I co ważne przepisy powinny być tak sformułowane aby ich zastosowanie nie wiktymizowało ofiary wtórnie.

Kompensata jest kluczowym prawem ofiar wykraczającym poza ramy unormowań karnych, które ma za swoje podstawowe zadanie wspomoczenie ofiary w przewyciężeniu negatywnych skutków płynących bezpośrednio z przestępstwa, czyli wiktymizacji pierwotnej, wówczas gdy nie może ona uzyskać żadnego bądź wystarczającego wsparcia finansowego z jakiegokolwiek innego źródła, w tym pochodzącego od sprawcy przestępstwa.

Istotne jest, aby system kompensaty państwowej był spójny z innymi już istniejącymi lub tworzonymi formami pomocy państwowej takimi jak, m.in.: przeciwdziałanie przemocy domowej, Siecią Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przemocą, pomocą socjalną, mediacją,

instytucją asystenta ofiary przestępstwa. Ofiara przestępstwa znajdzie wtedy wszechstronne oparcie w państwie.

W związku z przystąpieniem do Unii Europejskiej dyrektywa 2004/80/WE zobligowała wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji kompensaty. Polska dokonała implementacji tej dyrektywy ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych (t.j. Dz. U. 2016, poz. 325.) – dalej „ukp”.

Duże znaczenie w odniesieniu do wprowadzania systemów państwowej kompensaty dla ofiar w Unii Europejskiej ma akt spoza sfery prawa unijnego, a mianowicie *Europejska Konwencja o kompensacji dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy* z dnia 24 listopada 1983 r. – dalej „Konwencja”, której Polska ani nie podpisała, ani nie ratyfikowała, co należy postulować.

Do 2005 r. o quasi kompensatę (nie państwową) ofiary przestępstw mogły jedynie występować do organizacji pozarządowej - Fundacji Pomocy Ofiarom Przestępstw, która od 1985 r. udzielała jej w trybie administracyjnym opierając się wyłącznie na dokumentach.

Dane statystyczne od lat potwierdzają, że ukp jest niewykorzystywana i jest wręcz martwą instytucją. W latach 2006 – 2023 przydzielono ogółem 660 kompensat, czyli średnio rocznie było to 36,6. Łączna kwota zasądzonych kompensat w latach 2013 – 2023 wynosiła 3 158 224 zł. Na jedną kompensatę w tych latach przypadało więc średnio rocznie 8 896,40 zł. Tymczasem projektodawca ustawy przewidywał, że o kompensatę może skutecznie ubiegać się rocznie 12 800 osób, a Skarb Państwa przeznaczy na wypłatę kompensat rocznie 70 mln zł. W rzeczywistości jest to ułamek procenta przewidywanej liczby i kwoty.

Niewielki odsetek ofiar czynów zabronionych z użyciem przemocy (osób dotkniętych bezpośrednio lub pośrednio takim czynem), decyduje się więc na wystąpienie na drogę sądową dochodzenia kompensaty. Nieznajomość tej instytucji wynika zarówno z braku odpowiedniej informacji o jej istnieniu, bardzo sformalizowanego charakteru jej udzielania jak też obawy przed uczestnictwem w postępowaniu sądowym.

Dlatego przedmiotowy projekt ustawy oparto, wzorem innych państw europejskich, na postępowaniu administracyjnym i powierzono przydzielanie kompensaty organom administracji publicznej.

Zdaniem projektodawcy postępowanie administracyjne powinno upodmiotowić ofiary,

odformalizować postępowanie i sprawić, aby ofiara czuła się otoczona opieką i miała wsparcie państwa.

Kompetencje w sprawach o przyznawanie kompensat powierzono, jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej, organom jednostek samorządu terytorialnego (starości). Powinno to przybliżyć ofiarom dostępność tego świadczenia i pozwolić na skoordynowanie istniejącego częściowo systemu pomocowego dla ofiar.

Projekt ustawy dotyczący postępowania w sprawach o kompensatę oparto na kodeksowym modelu ogólnego postępowania administracyjnego. Natomiast odrębności proceduralne odpowiadające specyfice tego postępowania, związane np. z wymogami wniosku o udzielenie kompensaty, objęciem postępowaniem uproszczonym postępowania o przyznanie kompensaty wstępnej czy szczególnym trybem wydawania decyzji o ustaleniu i zwrocie nienależnie pobranego świadczenia uregulowano w projektowanej ustawie. Sprawy rozstrzygane są w formie decyzji. Rolę gwarancyjną pełnią art. 6-16 kpa, w których zawarte są zasady ogólne postępowania administracyjnego. Ważne dla ofiary są w szczególności takie zasady jak: prawdy obiektywnej, uwzględniania interesu społecznego i słusznego interesu obywateli (art. 7 kpa), rozstrzygania wątpliwości prawnych na korzyść strony (art. 7a kpa), współdziałania organów administracji publicznej (art. 7b kpa), budzenia zaufania do władzy publicznej (art. 8 kpa), informowania stron (art. 9 kpa), szybkości i prostoty postępowania (art. 12 kpa), dwuinstancyjności (art. 15 kpa).

W oparciu o obowiązującą dyrektywę 2004/80/WE został ustanowiony system współpracy unijnych państw członkowskich w transgranicznych sprawach kompensacyjnych działający w oparciu o krajowe mechanizmy państwowego kompensowania dla ofiar umyślnych przestępstw z użyciem przemocy, w tych państwach, gdzie jeszcze go nie było. Systemy te miały powstać do 1 lipca 2005 r.

Dyrektywa 2004/80/WE zobowiązała do wprowadzenia systemu współpracy między organami państw członkowskich w celu ułatwienia dostępu do kompensaty w przypadkach, gdy przestępstwo zostało popełnione w innym państwie członkowskim, niż państwo będące miejscem zamieszkania ofiary. System ten powinien zapewnić, aby ofiary przestępstw mogły się zawsze zwrócić do organu w państwie członkowskim ich zamieszkania oraz powinien złagodzić wszelkie trudności praktyczne i językowe, które występują w sytuacji transgranicznej.

Natomiast od 1 stycznia 2006 r. dyrektywa obowiązuje w sytuacjach transgranicznych - państwa członkowskie muszą zapewnić, że w wypadkach gdy umyślne przestępstwo z użyciem przemocy zostało popełnione w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w

którym wnioskujący o kompensatę ma stałe miejsce zamieszkania, wnioskujący ma prawo złożyć wniosek do organu lub jakiegokolwiek innej instytucji w tym drugim państwie członkowskim. Kompensatę wypłaca właściwy organ państwa członkowskiego, na którego terytorium przestępstwo zostało popełnione. Odpowiedzialny jest za to organ pomocniczy wyznaczony przez państwo członkowskie. Każde państwo członkowskie zobowiązane jest do wyznaczenia organu orzekającego w sprawie wniosków o kompensatę.

Zadaniem organu pomocniczego jest zapewnienie wnioskującemu odpowiednich informacji i wytycznych o sposobie wypełnienia wniosku oraz ewentualnej dokumentacji uzupełniającej. Organ pomocniczy w razie potrzeby zapewnia wnioskującemu ogólne wytyczne dotyczące spełnienia każdego żądania informacji uzupełniających wysuniętego przez organ orzekający. Jeżeli organ orzekający postanowi, zgodnie z prawem swojego państwa członkowskiego przesłuchać, wnioskującego lub inną osobą, w szczególności świadka lub biegłego, może skontaktować się z organem pomocniczym w celu zorganizowania przesłuchania danej osoby, przy czym przesłuchanie bezpośrednio może się odbyć wyłącznie we współpracy z organem pomocniczym i na zasadzie dobrowolności, bez możliwości nałożenia środków przymusu przez organ orzekający.

Dyrektywa określa też tryb przekazywania wniosków, potwierdzenia ich otrzymania, powiadomienia o orzeczeniu, a także inne przepisy dotyczące używania języków urzędowych oraz informacje, które mają być przesłane do Komisji Europejskiej.

Komisja opracowała standardowe formularze do przekazywania wniosków o kompensatę i orzeczeń, a państwa członkowskie zostały zobowiązane do wyznaczenia centralnych punktów kontaktowych.

Dyrektywa reguluje więc jedynie sytuacje transgraniczne, a systemom krajowym pozostawia stworzenie takich uregulowań, które nie byłyby z nią sprzeczne.

Konwencja z 1983 r. powstała w czasie, gdy w wielu krajach członkowskich Rady Europy funkcjonowały już państwowe fundusze kompensacyjne. Większość z nich ograniczała przyznawanie kompensaty do ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy.

Konwencja nie wskazała konkretnego systemu kompensacyjnego, aby uboższe kraje mogły kompensatę wprowadzić w życie określiła tylko jego warunki minimalne. Uzasadnieniem jej wprowadzenia była teoria sprawiedliwości i solidarności społecznej, która wyznaczała minimalne warunki ochrony ofiar w związku z poniesionymi przez nie kosztami wynikającymi z

przestępstwa i jego skutków. Teoria ta jest uzasadnieniem interwencji państwa – przez kompensowanie przez całe społeczeństwo niektórych obywateli doznających większego niż inni ryzyka wiktymizacji kryminalnej.

Zgodnie z Konwencją kompensata przysługuje jedynie na zasadzie subsydiarności, a więc wówczas, gdy nie jest możliwa z innego źródła, a ofiary doznały poważnego uszkodzenia ciała lub uszczerbku na zdrowiu, wynikającego bezpośrednio z przestępstwa umyślnego popełnionego przy użyciu przemocy oraz dla osób pozostających na utrzymaniu ofiar, które w wyniku przestępstwa poniosły śmierć.

Należy ją przyznawać także wówczas, gdy przestępca nie może być oskarżony lub ukarany. Wypłacana jest przez państwo, na terytorium którego zostało popełnione przestępstwo, obywatelom, których państwo jest stroną konwencji, oraz obywatelom wszystkich państw członkowskich Rady Europy, którzy są stałymi mieszkańcami państwa, na terytorium którego popełniono przestępstwo.

Kompensata musi pokrywać przynajmniej utratę zarobków, wydatki medyczne i hospitalizacyjne oraz wydatki pogrzebowe, a także utratę środków utrzymania dla osób pozostających na utrzymaniu ofiary. Może też być obniżona bądź wyłączona ze względu na sytuację finansową uprawnionego lub ze względu na jego zachowanie się przed, w trakcie lub po przestępstwie, albo też w odniesieniu do krzywdy bądź śmierci, ze względu na powiązania uprawnionego z zorganizowaną działalnością przestępczą, członkostwo w organizacji przestępczej stosującej przemoc lub gdyby jej zapłata bądź pełna zapłata była sprzeczna z poczuciem sprawiedliwości bądź porządkiem publicznym.

Konwencja wprowadziła zasadę zwrotu kwot uzyskanych z innych źródeł w celu uniknięcia podwójnej kompensaty oraz zasadę wchodzenia – do wysokości wypłacanej sumy – w prawa osoby, która otrzymała kompensatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych od początku wzbudzała bardzo poważne zastrzeżenia, które – jak dotąd – nie straciły na aktualności. Nie dość bowiem, że w wielu unormowaniach nie jest ona zgodna z wymogami dyrektywy w zakresie dotyczącym współpracy międzypaństwowej, to ponadto powołała do życia, zresztą później niż wymagała tego dyrektywa 2004/80/WE, zdecydowanie wadliwy, niezabezpieczający w należyтым stopniu interesów ofiar, krajowy system ich kompensowania.

Zgodnie z obecnie obowiązującą ustawą kompensata przysługuje osobom uprawnionym:

- 1) ofiarom, które doznały ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, trwających dłużej niż 7 dni oraz
- 2) osobom najbliższym ofiar (małżonek, osoba pozostająca z ofiarą we wspólnym pożyciu, wstępny lub zstępny ofiary, osoba pozostająca z ofiarą w stosunku przysposobienia), które poniosły śmierć (art. 2).

Kompensatę można przyznać w kwocie pokrywającej wyłącznie:

- 1) utracone zarobki lub inne środki utrzymania;
- 2) koszty związane z leczeniem i rehabilitacją;
- 3) koszty pogrzebu (art. 3).

Kompensatę przyznaje się, jeżeli czyn zabroniony został popełniony na terytorium RP na szkodę osoby mającej miejsce stałego pobytu na tym terytorium lub na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej (art. 4).

Kompensatę przyznaje się jedynie wówczas i w takiej wysokości, w jakiej osoba uprawniona nie może uzyskać:

- 1) utraconych zarobków;
- 2) innych środków utrzymania lub kosztów związanych z leczeniem i rehabilitacją, czy też pogrzebu;
- 3) od sprawcy lub sprawców czynu zabronionego;
- 4) z tytułu ubezpieczenia;
- 5) lub ze środków pomocy społecznej

niezależnie od tego, czy sprawca lub sprawcy czynu zabronionego zostali ustaleni (art. 5).

Kompensata nie może przekraczać 25 000 zł., a gdy ofiara poniosła śmierć – 60 000 zł. Sąd może w ramach ww. kwot zasądzić odpowiednią sumę według swej oceny (art. 6).

Wysokość kompensaty uzależniona jest od stopnia przyczynienia się ofiary do popełnienia czynu zabronionego (art. 7a ust. 1).

Kompensaty nie przyznaje się, gdy:

- 1) ofiara była współsprawcą czynu zabronionego;
- 2) godziła się na ryzyko doznania skutków czynu zabronionego;

- 3) czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia;
- 4) czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego (art. 7 a ust. 2 i 3).

Organem orzekającym w sprawach o przyznanie kompensaty jest sąd rejonowy właściwy ze względu na miejsce stałego pobytu osoby uprawnionej (art. 8 ust. 1 zd.1). Organ ten może występować do organu pomocniczego w innym państwie członkowskim o niezbędne informacje, przesłuchanie, zgodnie z prawem innego państwa UE (art. 19).

Czynności w sprawach o przyznanie kompensaty mogą wykonywać referendarze sądowi, na ich orzeczenie przysługuje skarga do sądu (art. 8 ust.1). Kompensatę przyznaje się na wniosek osoby uprawnionej lub prokuratora (art. 8 ust. 4), w załączeniu wzór wniosku. Jeżeli osobą uprawnioną jest osoba nieporadna, to jej prawa może wykonywać osoba, pod której pieczęcią osoba uprawniona pozostaje (art. 8 ust. 4a).

Wniosek o kompensatę składa się do organu orzekającego w terminie 3 lat od dnia ujawnienia się skutków czynu zabronionego, nie później jednak niż 5 lat od dnia jego popełnienia .

Uczestnikami postępowania są wyłącznie osoba uprawniona i prokurator (art. 8 ust. 6).

Prokurator prowadzący postępowanie przygotowawcze jest organem pomocniczym w sprawie uzyskania kompensaty, gdy czyn zabroniony miał miejsce na terenie RP (art. 10 ust. 1). Prokurator okręgowy jest organem pomocniczym w sprawie uzyskania kompensaty dla ofiary, która ma miejsce stałego pobytu w okręgu danej prokuratury, a czyn zabroniony popełniono na terytorium innego państwa członkowskiego UE (art. 10 ust. 2). Przyjmuje on i przekazuje wnioski o kompensatę oraz niezbędną dokumentację organom orzekającym w innych państwach członkowskich (art. 15 ust. 1). Na wniosek organów orzekających w innych państwach członkowskich przekazuje im dodatkowe dokumenty, przesłuchuje zgodnie z k.p.k. osoby wskazane przez organ orzekający (art. 16).

Skarga kasacyjna nie przysługuje (art. 11).

Kompensata wypłacana jest przez Sąd Rejonowy (ze środków budżetu państwa), który wydał orzeczenie o jej przyznaniu w terminie miesiąca od uprawomocnienia się orzeczenia (art. 12).

Osoba, której przyznano kompensatę z naruszeniem przepisów ustawy obowiązana jest ją zwrócić (art. 13 ust. 1). Skarb Państwa ma roszczenie zwrotne do sprawcy (art. 14 ust. 1).

Można też uzyskać zaliczkę na poczet kompensaty. Podstawą jej przyznania jest art. 753¹ k.p.c. „przyznanie państwowej kompensaty (...) w części na pokrycie niezbędnych kosztów leczenia, rehabilitacji lub pogrzebu”. Odpowiednie zastosowanie może mieć też art. 753 k.p.c. dotyczący zabezpieczenia alimentów, w myśl którego można zobowiązać obowiązanego do zapłaty osobie uprawnionej, jednorazowo lub okresowo, określonej sumy pieniężnej. Nie dotyczy to jednak ofiar pośrednich, a także bezpośrednich, które straciły np. możliwość zarobkowania.

Od wniosku o kompensatę pobiera się tylko opłatę stałą w wysokości 100 zł. Nie pobiera się kosztów sądowych (art. 23 pkt 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. 2022.1125).

Ustawa o państwowej kompensacie była zmieniona trzykrotnie (pierwotnie jej tytuł brzmiał: ustawa o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych). Pierwszy raz ustawą z dnia 11 kwietnia 2008 r. *o zmianie ustawy o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych* (Dz. U. nr 96, poz. 608). Nowelizacja spowodowana była wyłącznie potrzebą dostosowania ustawy do terminu dyrektywy, tj. aby przepisy stosować do przestępstw popełnionych od dnia 1 lipca 2005 r., a nie dopiero od 21 września 2005 r.

Drugi raz ustawą z dnia 3 kwietnia 2009 r. *o zmianie ustawy o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych* (Dz. U. Nr 79, poz. 665). W nowelizacji zmieniono zakres przedmiotowy ustawy, czego wyrazem była zmiana tytułu na: „ustawa o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw”. Ustawodawca poszerzył zatem krąg osób uprawnionych do kompensaty o ofiary wszystkich innych, nie tylko popełnionych z użyciem przemocy, przestępstw zarówno umyślnych jak i nieumyślnych. Po drugiej nowelizacji organem orzekającym jest sąd rejonowy miejsca zamieszkania osoby uprawnionej, a nie miejsca popełnienia przestępstwa. Przyznano również prawo składania wniosku o kompensatę prokuratorowi (miał takie uprawnienie już wcześniej na podstawie art. 7 k.p.c.). Zmieniono też art. 14 ustawy. Prokurator musiał (wcześniej fakultatywnie) wytaczać powództwo cywilne dotyczące roszczeń zwrotnych od sprawcy lub sprawców przestępstwa na rzecz Skarbu Państwa.

Ustawodawca poszerzył więc katalog przestępstw, których ofiary są uprawnione do kompensaty. Regulacja ta nadal pozostaje niezgodna z dyrektywą, która jako zasadę minimum przyjmuje przyznawanie kompensaty ofiarom umyślnych przestępstw z użyciem przemocy bez względu na ich skutek.

Druga nowelizacja zezwoliła na orzekanie referendarzom sądowym, przy czym na ich orzeczenie przysługuje skarga do sądu. Miało to wpłynąć na przyspieszenie i odformalizowanie postępowania w sprawie o przyznanie kompensaty.

Ustawodawca nie zwolnił osób uprawnionych od stałej opłaty (wynosiła wtedy 40 zł.) uznając, że nie jest ona wygórowana, a osoba znajdująca się w trudnej sytuacji finansowej może ubiegać się o zwolnienie od kosztów sądowych. Uzasadnił to tym, że wprowadzenie ustawowego zwolnienia od opłat sądowych od wniosku o przyznanie kompensaty mogłoby spowodować znaczny wzrost liczby spraw o przyznanie kompensaty wskutek składania wniosków lekkomyślnych i niezasadnych, co w konsekwencji stworzyłoby potrzebę doetatyzowania sądów. Dodatkowo wyjaśnia, że celem ustawy nie jest udzielanie pomocy społecznej, a ułatwienie osobom uprawnionym realizacji praw wynikających z ustawy kompensacyjnej, a ponadto ułatwieniem jest zainicjowanie postępowania o przyznanie kompensaty przez prokuratora, ustawowo zwolnionego od kosztów sądowych.

Trzecia nowelizacja z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy *o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw*, ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych* (Dz. U. 2015, poz. 1587) zmieniła ponownie tytuł na „o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych”. W ustawie odstąpiono od wymogu obywatelstwa Unii Europejskiej na rzecz miejsca stałego pobytu w jednym z państw członkowskich Unii. Ofiara mogła otrzymać zaliczkę. Do kręgu osób najbliższych zaliczano dalej te same osoby, ale zrezygnowano z wymogu aby „w czasie popełnienia przestępstwa (...) osoby te pozostawały na utrzymaniu ofiary”. Znacząco podniesiono unormowania dotyczące maksymalnej wysokości świadczenia kompensacyjnego i je zróżnicowano.

Obowiązująca obecnie upk nie realizuje w adekwatnym zakresie wymogów dyrektywy 2004/80/WE. Zobowiązuje ona bowiem państwa członkowskie do objęcia systemem kompensaty państwowej ofiar umyślnych przestępstw z użyciem przemocy, zwłaszcza przestępstw przeciwko zdrowiu i życiu, a nie jedynie niektórych przestępstw takiego rodzaju czy tylko przestępstw, które wywołały określone skutki (uszczerbek), jak to jest w obowiązującej ustawie.

Nie gwarantuje „sprawiedliwej i odpowiedniej kompensaty dla ofiar” (art. 12 ust. 2 dyrektywy) ani warunku „ograniczenia do minimum formalności administracyjnych wymaganych od wnioskującego o kompensatę” (art. 3 ust. 3 dyrektywy), jak również wymogów zapewnienia

dostępu do informacji o możliwości składania wniosków o kompensatę dla potencjalnych wnioskujących w sytuacjach transgranicznych (por. art. 4 dyrektywy).

Świadczy o tym brak odpowiedniej informacji o możliwości uzyskania kompensaty oraz prowadzenie postępowań kompensacyjnych przez sądy cywilne w trybie nieprocesowym, które miało być proste, szybkie i na podstawie dokumentów, a praktyka pokazała, że jest odwrotnie, co sprawiło, że obecna kompensata nie spełnia swojej roli i jest instytucją martwą.

Rodzi to poważne wątpliwości co do realizacji standardów konstytucyjnych, w szczególności zasady demokratycznego państwa prawnego, urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji), nakazu przestrzegania wiążącego prawa międzynarodowego (art. 9 Konstytucji) czy nakazu poszanowania i ochrony przez władze publiczne przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka (art. 30 Konstytucji) oraz prawa do sądu (art. 45 Konstytucji).

Ubieganie się o kompensatę związane jest też z koniecznością wniesienia opłaty co w ogóle nie powinno mieć miejsca.

Obecnie obowiązująca upk w najkorzystniejszej sytuacji stawia ofiary, których sprawca lub sprawcy są nieznani. Preferuje też osoby zamożniejsze, które mogą pokryć wydatki i koszty wynikające z doznanego przestępstwa, a następnie sądowi przedstawić rachunki. Uzyskują oni kompensatę szybciej i w większej kwocie niż ofiary uboższe, niemogące wcześniej wyłożyć pieniędzy na leczenie i rehabilitację.

Sędziowie nie korzystają też z art. 322 k.p.c. w sytuacjach, gdy ofiara ewidentnie musiała się np. leczyć, dojeżdżać, czy lepiej odżywiać, a nie przedstawiła na te okoliczności dokumentów.

Kompletnie niezrozumiała jest rola prokuratora w postępowaniu kompensacyjnym, który reprezentuje Skarb Państwa, prokuraturę, jest rzecznikiem ofiary, a także organem pomocniczym w rozumieniu dyrektywy 2004/80/WE. Role nie do pogodzenia i na pewno krzywdzące ofiarę. Dowodzi to hybrydowego charakteru postępowania.

Ze względu na wady dotychczasowej regulacji systemu kompensaty państwowej dla ofiar przestępstw przedstawiony projekt nowej upk postuluje całkowitą zmianę modelu procedury przyznawania kompensaty poprzez odejście od drogi cywilnoprawnej przed sądami powszechnymi w postępowaniu nieprocesowym na rzecz mniej sformalizowanej, szybszej i bardziej dostępnej dla ofiar procedury administracyjnej polegającej na przyznawaniu kompensaty w administracyjnym postępowaniu jurysdykcyjnym z zastosowaniem przepisów

ustawy z 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego (dalej: k.p.a.) i sądowno-administracyjnej kontroli rozstrzygnięć w tych sprawach.

Za takim trybem udzielania kompensaty przemawia sam przedmiot sprawy jakim jest udzielenie świadczenia publicznoprawnego kompensującego ofierze negatywne skutki czynu zabronionego – w tym uszczerbek, którego naprawienia ofiara nie może uzyskać od sprawcy przestępstwa. Interwencja państwa przez kompensowanie przez całe społeczeństwo niektórych obywateli doznających uszczerbku wynikającego z przestępstwa i jego skutków odpowiada teorii sprawiedliwości i solidarności społecznej. Państwa członkowskie mają dużą swobodę (z pewnymi ograniczeniami co do wymiaru transgranicznego) w kształtowaniu systemu, zapewniającego ofierze popełnionego na jego terytorium umyślnego przestępstwa z użyciem przemocy prawa do uzyskania kompensaty, wypłacanej ze środków takiego państwa. Z analizy rozwiązań prawnych przyjętych w innych państwach europejskich wynika, że administracyjnoprawny tryb udzielania kompensaty dla ofiar przestępstw jest przeważającym modelem prawnym.

Projektowana ustawa określa zasady i tryb przyznawania państwowej kompensaty dla ofiar umyślnych czynów zabronionych popełnionych z użyciem przemocy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dla osób mających miejsce zamieszkania lub pobytu w RP niezależnie od charakteru czy rozmiaru uszczerbku. Określa też warunki współpracy organów RP z innymi organami państw członkowskich UE wyznaczonymi na podstawie Dyrektywy (art. 1 projektowanej ustawy).

Podmiotami uprawnionymi do kompensaty, zgodnie z projektowaną ustawą są:

1. Ofiary bezpośrednie, czyli osoby które w wyniku czynu zabronionego poniosły śmierć (art.2 pkt 2 lit. a) lub doznały fizycznego lub psychicznego uszczerbku na zdrowiu (art. 2 pkt 2 lit. b). Są one stroną postępowania administracyjnego.

2. Ofiary pośrednie, czyli małżonek lub osoba pozostająca z ofiarą bezpośrednią we wspólnym pożyciu, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia, nieprzysposobione dzieci osoby pozostającej we wspólnym pożyciu z ofiarą bezpośrednią będące na utrzymaniu ofiary bezpośredniej.

3. Ofiary małoletnie, czyli osoby, które nie ukończyły 18 roku życia zgodnie z art. 1 *Konwencji o prawach dziecka* (Dz. U. 1991.120.526). Są one stroną postępowania administracyjnego. W świetle regulacji kpa, w szczególności jego art. 31, takie podmioty jak

prokurator, RPO, RPD, organizacja społeczna mogą występować w postępowaniu na prawach strony, czyli mogą przedstawiać dokumentację w zakresie skutków czynu zabronionego. Do tych postępowań będzie stosowany art. 61 par. 2 kpa więc wyjątkowo ze względu na szczególnie ważny interes strony - organ będzie mógł wszcząć postępowanie o kompensatę z urzędu. Będzie to również możliwe na wniosek członka najbliższej rodziny lub domownika ofiary bezpośredniej, będącego opiekunem ofiary bezpośredniej, jeżeli udzielenie pełnomocnictwa jest niemożliwe lub nadmiernie utrudnione ze względu na stan zdrowia tej ofiary (art. 11 ust. 5).

Dla ofiar małoletnich oraz ofiar czynów zabronionych popełnionych ze szczególnym okrucieństwem zaproponowano kompensatę w dwukrotnej wysokości kompensaty podstawowej (art. 7 ust.1 pkt b).

W projektowanej ustawie za osoby uprawnione do otrzymania kompensaty uznano (art. 2 pkt 5): ofiary bezpośrednie określone w art. 2 pkt 2 lit. b, ofiary pośrednie (art. 2 pkt 3), ofiary małoletnie (art. 2 pkt 4).

Zgodnie z projektowaną ustawą osoba uprawniona może ustanowić pełnomocnika, albowiem osoby uprawnione dotknięte bezpośrednio bądź pośrednio skutkami czynu zabronionego mają interes prawny do złożenia wniosku o przyznanie kompensaty i są stroną postępowania administracyjnego w rozumieniu art. 28 Kodeksu postępowania administracyjnego.

Szczegółowo określono przedmiot kompensaty (art. 4).

Art. 5 definiuje zasadę terytorialności popełnienia czynu zabronionego. Zgodnie z nią kompensatę przyznaje się „jeżeli czyn zabroniony popełniono na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w wyniku którego uszczerbek poniosła ofiara mająca miejsce zamieszkania lub pobytu na terytorium RP”. Do kręgu osób uprawnionych do otrzymania świadczenia kompensacyjnego zaliczono również osoby mające miejsce zamieszkania lub pobytu spoza państw UE. Jest to uzasadnione przebywaniem na terenie RP imigrantów, którzy nie otrzymując takiego świadczenia stają się „osobami drugiej kategorii”.

Projektowana ustawa za przemoc uważa „umyślne działanie powodujące uszczerbek na życiu lub zdrowiu naruszające prawa ofiary bezpośredniej”, przy czym przemocą są działania sprawcy narażające ofiarę bezpośrednią na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia, naruszające jej nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną, jak też przemoc ekonomiczna i cyberprzemoc (art. 2 pkt 9). Podobnie zdefiniowana jest przemoc w art. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2024 poz. 1673).

Projekt przewiduje: kompensatą podstawową, kompensatę wstępną oraz kompensatę

uzupełniająca.

Kompensata podstawowa zdefiniowana została jako świadczenie finansowe przyznawane osobie uprawnionej na pokrycie określonych w art. 4 kosztów. Przyznawana jest po prawomocnym orzeczeniu organu prowadzącego postępowanie karne (art. 2 pkt. 9).

Na decyzję w tej sprawie osoba uprawniona mogłaby czasami zbyt długo czekać. Dlatego przewidziano kompensatę wstępną, która może być przyznana do wysokości górnej granicy kompensaty podstawowej. Przyznanie kompensaty wstępnej będzie procedowane w administracyjnym postępowaniu uproszczonym. Decyzja powinna być podjęta niezwłocznie, nie później niż w terminie miesiąca od dnia wszczęcia postępowania (art. 35 § 3a k.p.a.), a jej wypłata w przeciągu 7 dni od podjęcia decyzji (art. 14 ust. 2). Osoba uprawniona może więc szybko otrzymać świadczenie na pokrycie niezbędnych potrzeb.

Obecnie można otrzymać „zaliczkę”. Jest to jednak rozwiązanie jeszcze bardziej nieznanie niż sama kompensata państwowa. Znajduje się w art. 753¹ k.p.c., (czyli w innej ustawie i bez odesłania w upk) i przewiduje przyznanie kompensaty w części na pokrycie niezbędnych kosztów leczenia, rehabilitacji lub pogrzebu. Uprawnienie to nie jest przewidziane dla ofiar pośrednich, które w osobie pokrzywdzonego wraz z jego śmiercią w wyniku przestępstwa utraciły jednego żywiciela, a także dla ofiar bezpośrednich, które np. straciły możliwość zarobkowania.

Kompensata uzupełniająca może być przyznana w przypadku poniesienia nieuwzględnionych w pierwotnym wniosku o kompensatę kosztów ze względu na pogłębienie się bądź utrzymywanie doznanego uszczerbku (art. 7 ust. 1 pkt 3).

Kompensatę przyznaje się na podstawie udokumentowanych przez osobę uprawnioną skutków popełnienia czynu zabronionego (art. 7 ust. 2).

Uprawnionymi do otrzymania kompensaty w związku ze skutkami danego czynu zabronionego może być więcej niż jedna osoba (art. 3 ust. 2). Może to być np. dzieci, małżonek ofiary bezpośredniej.

Świadczenie kompensacyjne powinno gwarantować sprawiedliwą i odpowiednią kompensatę dla ofiar. Dotychczasowa ustawa określała niezbyt wysokie maksymalne kwoty świadczeń: 25 000 zł, a gdy ofiara poniosła śmierć - kwoty 60 000 zł. Nominalne określenie maksymalnej kwoty kompensaty w ustawie sprawia, iż nie jest ona dostosowywana do zmian sytuacji rynkowej i siły nabywczej pieniądza, a każdorazowa aktualizacja tych stawek wymagałaby nowelizacji ustawy, co nie jest rozwiązaniem korzystnym. Poza przypadkiem śmierci ofiary, nie różnicuje się również wysokości kompensaty w stosunku do poszczególnych przedmiotów kompensacji, a wskazana kwota maksymalna dotyczy całokształtu

kompensowanego uszczerbku.

Dotychczasowy model kompensaty realizuje zasadniczo jedynie funkcje kompensacyjne za faktycznie poniesione wydatki. Dlatego też art. 7 projektowanej ustawy przewiduje w stosunku do różnych kategorii kompensat (podstawowa, wstępna, uzupełniająca) wielokrotność minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującą w dniu wydania decyzji oraz różnicuje wysokość kompensaty w zależności od stopnia uszczerbku na zdrowiu. W projekcie wyróżnia się 4 rodzaje wysokości kompensaty w zależności od skutków czynu zabronionego określonych w kpk: śmierć ofiary lub ciężki uszczerbek na zdrowiu, średni uszczerbek na zdrowiu, lekki uszczerbek na zdrowiu i lekkie uszkodzenie ciała lub spowodowanie rozstroju zdrowia. Organ administracyjny ma też prawo przyznać kompensatę w ramach swojej oceny, gdy przemawia za tym słuszny interes społeczny lub strony. Wysokość kompensaty w odniesieniu do poniesionego uszczerbku na zdrowiu będzie określona w przewidzianym w art. 7 ust. 6 rozporządzeniu ministra sprawiedliwości i ministra właściwego do spraw pracy i ubezpieczeń społecznych.

Organem orzekającym jest starosta właściwy ze względu na miejsce pobytu lub zamieszkania osoby uprawnionej. Orzeka na podstawie przepisów kpa, chyba że projektowana ustawa reguluje inaczej (art. 11 ust. 1).

Kompensatę przyznaje się na wniosek osób uprawnionych lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Może być on wniesiony przez pełnomocnika. W szczególnych sytuacjach za takiego pełnomocnika może być uznawany członek najbliższej rodziny lub domownik ofiary, będący jej opiekunem, nawet gdy nie może okazać dokumentu pełnomocnictwa (art. 11 ust. 5). Na ogólnych zasadach żądanie wszczęcia lub deklarację udziału w toczącym się postępowaniu może złożyć Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka czy każdy prokurator. Do udziału w postępowaniu na prawach strony może być również dopuszczona na podstawie art. 31 k.p.a. organizacja społeczna. Szczególnie uczestnik na prawach strony może być dodatkowym i dużym wsparciem dla osoby uprawnionej. Od wniosku nie pobiera się żadnej opłaty (art. 12).

W art. 15 i 16 unormowane są zagadnienia dotyczące zwrotu nienależnie pobranej kompensaty. Podkreśleniu wymaga zapis art. 15 ust. 10, który upoważnia organ orzekający wydający decyzje o zwrocie kompensaty wraz z ustawowymi odsetkami do umorzenia postępowania w całości lub części, odroczenia terminu płatności, czy też rozłożenia na raty w przypadku uzasadnionym sytuacją życiową.

Natomiast art. 16 projektowanej ustawy nawiązuje do Konwencji *o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej* i w przypadku gdy domaganie się od sprawcy zwrotu udzielonej kompensaty mogłoby negatywnie oddziaływać na sytuację rodziny pozwalając na jej odstąpienie.

Regres Skarbu Państwa normuje art. 18.

Natomiast art. 18 – 25 w rozdziale 6 „Współpraca organów pomocniczych i organów orzekających w Rzeczypospolitej Polskiej z organami pomocniczymi i organami orzekającymi w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej” są implementacją dyrektywy 2004/80/WE.

W projektowanej ustawie unormowano również udział prokuratora. Jego zadaniem, zgodnie z art. 183 kpa jest pilnowanie „aby postępowanie i rozstrzygnięcie było zgodne z prawem”. Może też złożyć wniosek o kompensatę (art. 12 ust. 1). Ma także, w imieniu Skarbu Państwa, w postępowaniu cywilnym roszczenie zwrotne do sprawcy lub sprawców czynu zabronionego, w razie przyznania kompensaty osobie uprawnionej (art. 17 ust. 3).

Wejście w życie projektowanej ustawy spowoduje konieczność wydatkowania środków z budżetu państwa. Wyliczenie tych kosztów nie jest możliwe bez wiedzy o liczbie ofiar uprawnionych do uzyskania kompensaty.

Projektowana ustawa nie jest sprzeczna z prawem Unii Europejskiej.

Projektowana ustawa nie podlega notyfikacji zgodnie z przepisami rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. poz. 2039 oraz z 2004 r. poz. 597).

Projektowana ustawa nie wymaga przedstawienia właściwym organom i instytucjom Unii Europejskiej, w tym Europejskiemu Bankowi Centralnemu, w celu uzyskania opinii, dokonania powiadomienia, konsultacji albo uzgodnienia.